УДК 322:908:372(477.85/87)

Віолетта Лаппо (м. Коломия)

ІНТЕГРУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У КРАЄЗНАВЧУ РОБОТУ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ (НА ПРИКЛАДІ ГУЦУЛЬСЬКОГО ЕТНОРЕГІОНУ)

У статті доводиться доцільність активного залучення етнокультурних цінностей в краєзнавчу роботу вітчизняних ДНЗ. Окрім теоретичного обґрунтування автор знайомить з програмою формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до рідного краю в умовах ДНЗ гуцульського етнорегіону.

Ключові слова: *краєзнавча робота, старші дошкільники, рідний край, гуцульська етнокультура, етнокультурні цінності.*

Потреба інтегрування етнокультурних цінностей у навчально-виховний процес сучасної дошкільної освіти обумовлена взаємозв'язком і взаємообумовленістю етнічного, національного, загальнолюдського ступенів культури. Завдяки ознайомленню з етнокультурною самобутністю рідного краю діти через близьке й зрозуміле природно прилучаються до універсального загальнолюдського.

У процесі культурного становлення дитина повинна отримати заохочення й усесторонню кваліфіковану підтримку дошкільного закладу. Адже дошкільна царина є вихідною ланкою освітньої системи покликаної забезпечити всебічний розвиток особистості. Означений процес має ґрунтуватись на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду. Отже перед сучасною педагогікою постає завдання, щодо активізації етнокультурних надбань у систему дошкільної освіти. Актуальність порушеної проблеми посилюється етнокультурним різноманіттям української нації, а відтак спонукає до вивчення культурної спадщини кожного з етнорегіонів України.

Наше дослідження присвячене виявленню педагогічних передумов залучення гуцульської ет-

нокультури в краєзнавчу роботу ДНЗ карпатського регіону. Порушення означеної проблеми зумовлено кількома чинниками:

1) відсутністю теоретично обґрунтованої й методично забезпеченої структурно-функціональної моделі використання елементів етнокультури в краєзнавчій роботі дошкільного навчального закладу;

2) нестачею методичних розробок, у яких реалізувався б етнорегіональний (зокрема гуцульський) аспект вітчизняної культури;

3) відсутністю регіональних, альтернативних чи авторських програм, спрямованих на прилучення дошкільників до етнокультури гуцульського краю.

Вивчення історико-педагогічної літератури засвідчило, що прилучення зростаючого покоління до культури рідного краю визнане одним з провідних завдань виховання. Означена проблема знайшла своє відображення у творах засновників українського довкілля.

На потребі формування в дитини особливого ставлення до рідного краю неодноразово наголошувала С.Ф.Русова: «Плекання любові до рідного краю, враз із пізнанням його скарбів вчиться дитина цінити й шанувати те, що своє... бо хто не вміє кохати рідний край, шанувати свій народ, той не зможе стати щирим горожанином усесвіту (мова оригіналу) [1].

Видатний педагог доводила, що дитина повинна не лише опанувати знаннями про свій рідний край, а й сповнитись особливих почуттів і ставлень до нього: «Треба з малих літ викликати в дітях палку любов до рідного краю, ця любов завше жевриться в душі дитини, майже несвідомо вона любить свою хату, своє село, милується рідними левадами, широким степом або темним лісом. Треба цю маленьку іскорку роздмухати в гаряче щире почуття, хай дитина додивляється до краси рідного степу, слухає рідну пісню, рідну мову, знає своїх рідних героїв-лицарів і що далі більш свідомо ставиться до того національного і природного осередку, в якому вона виростає, якому колись мусить служить» (мова оригіналу) Своє переконання С.Ф.Русова пояснює тим, що «любов до рідного краю гарне, чудове, могутнє почуття! Воно живе в душі людини, поки не вмирає її свідомість» (мова оригіналу) [2].

Ідеї класиків педагогіки знайшли своє продовження у теорії української дошкільної освіти сучасності. Так, А.М. Богуш при визначенні пріоритетів у народознавчій роботі з дітьми дошкільного віку акцентує увагу на потребі оптимального поєднання загальнонаціонального та регіонального аспектів української культури. «Вікові особливості дітей дошкільного віку не дозволяють їм обійняти весь зміст культури українців, яка має свою специфіку в кожному етнічному регіоні нашої держави. В нагоді стане доцільне поєднання регіонального і традиційно українського в ознайомленні дітей з національними традиціями» [3].

До проблем ознайомлення дошкільників з культурною самобутністю рідного краю звертається Н.С.Побірченко. Науковець заохочує педагогів самостійно добирати матеріал максимально наближений до місцевих традицій, які за змістом є складовою загальнонаціональної культури: «Звичайно, кожний вихователь дошкільного закладу має широкі можливості створення власної системи роботи, концепції використання народознавства. Матеріал повинен добиратися відповідно до регіональних особливостей, адже і традиції можуть бути різними навіть у сусідніх селах, не кажучи вже про області. Але робота з дітьми має запрограмуватись на кінцеву мету – виховання майбутнього громадянина і патріота незалежної України» [4].

Вивчення педагогічної спадщини та наукового доробку сучасних українських вчених засвідчує необхідність комплексного залучення етнокультурних цінностей у краєзнавчу роботу сучасних ДНЗ.

Задля розв’язання поставленої мети було здійснено кілька етапів дослідження:

1. Виявлено психолого-педагогічні передумови залучення етнокультурних цінностей у процес виховання дошкільників.

2. Визначено елементи етнокультури, які сприятимуть ефективності краєзнавчої роботи в ДНЗ.

3. Розробити й експериментально перевірити програму краєзнавчої роботи з активним залученням етнокультурних цінностей.

Провідне завдання краєзнавчої роботи у ДНЗ вбачаємо у формуванні ціннісного ставлення до рідного краю.

Аналіз педагогічної літератури засвідчив, що поняття «рідний край» не має чіткого визначення. Проте контекст його вживання надає підстави до ототожнення з поняттям «етнокультурне середовище» з огляду на територіальну обмеженість і культурну самобутність осередку, в якому відбувається першопочаткове становлення особистості.

Ціннісне ставлення до рідного краю визначаємо як активну спрямованість особистості (дитини) на етнокультурну самобутність навколишнього середовища, обумовлену опануванням етнокультурними цінностями й здатністю їх реалізації у власній життєдіяльності.

Узагальнення психолого-педагогічних досліджень вітчизняних та закордонних науковців дозволяють виокремити низку передумов прилучення дітей старшого дошкільного віку до етнокультурних надбань рідного краю:

– завдяки високому рівню пізнавальної активності, емоційній чутливості, діяльнісній налаштованості старший дошкільний вік є найсприятливішим для формування ціннісного ставлення до дійсності;

– в означеному віці діти виявляють зацікавленість до історичного минулого, мистецьких творів, народних традицій рідного краю;

– старший дошкільний вік є первинним етапом в усвідомленні власної приналежності до етнічної спільноти;

При доборі етнокультурних цінностей, які б могли слугувати засобами у краєзнавчій роботі, спирались на концептуальні засади психології (Л.С.Виготський, А.В.Петровський, С.Л.Рубінштейн) про взаємозумовленість інтелектуального й емоційного компонентів свідомості. Позаяк поведінка дитини здебільшого стимулюється емоціями, аніж роздумами, почуття перетворюються в мотиви поведінки й спонуканням до дії. Про значення позитивного налаштування у пізнавальному процесі наголошував А.Валлон: «саме емоції завдяки їх психічній орієнтації створюють перші зв‘язки дитини з її соціальним осередком і їх підґрунтям до формування намірів й розсудливості. Радість сприйнятливості збільшує прагнення дітей до пізнання» [5].

За твердженням О.В.Запорожця, О.М.Леонтьєва найбільший виховний вплив на дошкільника здійснюють ті елементи культури, які дитина здатна зрозуміти, а згодом відобразити у практичній і творчій діяльності. Науковці довели, що лише у процесі діяльності дитина засвоює культурну спадщину народу, а відтак формується як особистість [6].

Спираючись на теоретичне положення О.Л.Венгера, Л.С.Виготського, О.М.Леонтьєва про полімодальність сприйнятливості психіки дитини як умови опанування й реалізації соціального досвіду у справі залучення елементів етнокультури в якості засобів виховання, керувались комплексним підходом. З-поміж усього різноманіття комплексу етнокультури перевагу надавали фольклорним і літературним творам, образотворчому та декоративно-ужитковому мистецтву, звичаям й обрядам [7].

Завдяки жанровому різноманіттю, символізму, художній образності, емоційній насиченості в них виразно відображено й збережено етнічний колорит. Їх комплексне залучення до процесу виховання (за умови ретельного добору й спрощення змістовного навантаження), дозволить у доступній формі знайомити старших дошкільників з культурною самобутністю рідного краю.

Практичне значення одержаних результатів знайшло своє втілення в експериментальній програмі формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до рідного краю «Верховино, світку ти наш», яку за умови корегування й наповнення відповідним етнокультурним змістом, можна використовувати в дошкільних навчальних закладах різних етнорегіонів України.

Реалізація запропонованої програми передбачала розв’язання наступних педагогічних завдань:

– збагачення знань дітей, педагогів і батьків про культурну самобутність рідного краю;

– формування поваги й інтересу до етнокультурної спадщини;

– облаштування виховного середовища, у якому сконцентровано різноманітні елементи етнокультури.

Зміст експериментальної програми ґрунтувався на принципах системності, поетапності та послідовності; комплексного використання різноманітних елементів етнокультури; збереження природного характеру життєдіяльності дитини в осередку дошкільного закладу, орієнтації на розвиток творчої активності дітей. Функціонування програми відбувалося згідно Базового компонента дошкільної освіти.

Реалізація програмових завдань здійснюється у трьох напрямах:

перший – «Виховна робота у старшій групі ДНЗ» спрямований на визначення оптимальних умов організації освітнього процесу в ДНЗ з метою формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до рідного краю;

другий – «Консультативно-просвітницька робота з педагогами» зорієнтований на вдосконалення професійної підготовки педагогів до залучення гуцульських етнокультурних цінностей у роботу з вихованцями ДНЗ;

третій – «Співпраця з родиною» передбачав заохочення сімей вихованців до використання елементів гуцульської етнокультури у родинному вихованні, об’єднання зусиль родини й дошкільного закладу у справі прилучення старших дошкільників до етнокультурних надбань рідного краю.

Насамперед у програмі увага спрямована на формування у старших дошкільників уявлень і знань про самобутність матеріальних і духовних цінностей гуцульської етноспільноти в загальноукраїнському культурному контексті. Означена мета досягається за умови розширення уявлень і знань дошкільників про особливості житлобудування, облаштування побуту, ужиткових речей, одягу, кулінарії, народних іграшок. Водночас дітей слід знайомити з творами декоративно-ужиткового й образотворчого мистецтва, прозовим і поетичним фольклором, музичними й літературними творами відповідної тематики.

Задля цього пропонується послуговуватись різноманітними методами та прийомами як-от: тематична розповідь, розгляд ілюстрацій, бесіда за малюнком, пізнавальні хвилинки, дидактичні ігри: «Про що дізнався, розкажи», «З чого зроблено?»; «Для чого призначений...», загадування загадок, виконання вправ на доповнення речень та висловлювань і утворення їх за схожістю, розучування «співанок» про гуцульський край та його мешканців, читання й переказ гуцульських народних казок, інсценування гуцульських народних обрядів.

Окрім традиційних навчальних занять та виховних заходів програмою передбачено інші форми організації навчально-виховного процесу: екскурсія до краєзнавчого музею (художнього салону, крамниці сувенірів, світлиці в сільському будинку культури тощо), відвідування майстерні народних промислів та знайомство з народними умільцями, організація виставок «Сімейні реліквії», «Сад родинних деревець».

Виховна робота передбачає ігрові ситуації з залученням казкових героїв, вдача, мова, поведінка яких втілювали в собі кращі риси гуцулів-трудівників.

Програма орієнтує педагогів на активне залучення особистого творчого потенціалу дітей до справи відтворення, збереження й примноження культурних надбань Гуцульщини. З цією метою пропонуємо впровадження спеціального тематичного циклу «Спадкоємці гуцульських традицій». Робота на заняттях та у повсякденні включає такі основні теми: «У творчій майстерні», «Створимо казку гуцульського краю», «Готуємось до ярмарку», «Ґаздівські діти».

З метою актуалізації попередньо набутих знань пропонується використовувати вивчення пісень та віршів про різні види декоративно-ужиткового мистецтва, пригадування приказок та прислів'їв про художню працю; створення ігрових ситуацій («Маленькі оповідачі», «Вправні майстри», «Кому, що подарувати», «Театр перед мікрофоном», «Прикрасимо хатинку ляльки Василинки», «Влаштовуємо виставку гуцульських сувенірів», «Підберемо орнамент», «Віднайти відмінності у візерунках»).

Педагогам дошкільних навчальних закладів гуцульського етнорегіону пропонується організовувати виховні заходи наступної тематики: «Чічка прехороша» (обряд першого заплітання), «Гуцульський ярмарок», «Подаруй ми писанку», «Гуцульські забави», «Збираємось на полонину», «Подарунки для любої нені».

Для підвищення професійної майстерності та обізнаності в царині гуцульської етнокультури педагогічним колективам ДНЗ Гуцульщини пропонуємо різноманітні за формою просвітницькі заходи, як от: зустріч «за круглим столом» на тему «Хто, як не ми?» (до проблеми актуалізації гуцульської етнопедагогіки), семінар-практикум «Гуцульський фольклор у роботі з дітьми різних вікових груп», диспут «Що таке діалект і його місце в сучасній освіті», семінар «Видатні українські педагоги про мудрість народної виховної традиції», консультація «Як добре ми знаємо гуцульські народні ремесла», диспут «Релігійне виховання: у минулому, сучасності, майбутньому», КВК «Гуцульські фіглі».

Водночас у програмі акцентовано увагу на роботу з батьками та іншими членами родин вихованців. Окрім традиційних форм допомоги рідних у підготовці та проведенні святкових ранків та «складанні родинного дерева» пропонується організовувати тематичні заходи, зокрема проблемну лекцію «Хто ми на цій землі?», консультацію «Щоб наші діти росли працелюбними», групову бесіду «Виховні традиції гуцулів», консультацію фітотерапевта «Гуцульська лічниця», батьківську конференцію «Декоративно-ужиткове мистецтво в побуті гуцульської родини».

Задля посилення виховного ефекту у програмі запропоновано таку форму роботи, як «Пізнавальні посиденьки». Її рекомендується проводити в недільний післяобідній час та запрошувати усіх членів родин і самих вихованців. Орієнтовна тематика зустрічей: «Затишок гуцульської оселі», «Від роду до роду», «Секрети гуцульської кухні».

У програмі надаються рекомендації з оформлення й обладнання групових кімнат, народознавчих куточків (кімнат), музичних залів:

1) виготовити макет стародавньої гуцульської хати;
2) іграшковий масив ігрових кімнат поповнити ляльками в гуцульському вбранні. За одягом ляльки імітували дітей від немовляти (лялька в довгій вишитій сорочечці) й до ровесників вихованців;
3) придбати зразки стародавніх гуцульських меблів, виготовлених із лози задля компактності й легкості у пересуванні;
4) оздобити народознавчий куточок (кімнату) творами гуцульського декоративно-ужиткового мистецтва;
5) облаштувати стенди та вітрини для демонстрування дитячих поробок;
6) оновлювати фонотеку аудіо записами класичної та популярної музики гуцульської тематики;
7) збагатити книжкові фонди дитячими творами про гуцульський край та його мешканців;
8) за умови наявності новітньої відео й комп'ютерної техніки ініціювати відео знімки мальовничих куточків Гуцульщини в різні пори року.

При визначенні й реалізації педагогічної сутності елементів етнокультури ми свідомі того, що їх впро-

вадження в освітню роботу сучасних дошкільних закладів повинно мати своєрідну форму подання і бути «зустріччю» дитини з матеріальними й духовними надбаннями рідного народу. Виховання старших дошкільників засобами етнокультури має ґрунтуватись на принципах: доступності, зрозумілості, відповідності віковим особливостям й урахування інтересів і нахилів кожного вихованця. Увесь комплекс виховного впливу, в якому активізовано засоби етнокультури, повинен бути нормою існування життя дитини в родинному осередку й дошкільній установі.

Запропонована програма пройшла апробацію і продовжує використовуватись у дошкільних навчальних закладів Рахівського району Закарпатської області, Косівського району Івано-Франківської, Вижницького району Чернівецької області.

Здійснене дослідження не вичерпує означену проблему. Подальшого вивчення вимагають питання інтеграції засобів етнокультури в краєзнавчу роботу шкільної та позашкільної царини виховання, удосконалення підготовки студентів педагогічних училищ, коледжів, ВНЗ до комплексного залучення етнокультурної спадщини у краєзнавчу роботу ДНЗ інших етнорегіонів України.

Джерела та література

1. Софія Русова і Галичина. Збірник статей і матеріалів. – Івано-Франківськ: Вік, 1996. – С.33.
2. *Русова С.Ф.* Націоналізація дошкільного виховання // Світло. –1912. – №4. – С.15.
3. *Богуш А.М.* Народознавча обізнаність дітей дошкільного віку // Наукові записки Рівненського педінституту. – 1999. – № 5. – С.9.
4. *Побірченко Н. С.* Використання української етнопедагогіки в дошкільному закладі: Навч. посіб. / Н. С. Побірченко, Н. В. Рогальська. – К.: Науковий світ, 2003. – 117 с.
5. Эмоциональное развитие ребенка / Под ред. А.Д.Кошелевой. – М.: Знания, 1986. – С.120–121.
6. *Запорожец А. В.* Избранные психологические труды в 2 т. – Т.1.– М: Педагогика, 1986. – 297 с.
7. *Леонтьев А.Н.* Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977. –304 с.

Виолетта Лаппо

Интеграция этнокультурных ценностей в краеведческую работу дошкольных учебных заведений (на примере гуцульского этнорегиона)

В статье указано на целесообразность активного включения этнокультурных ценностей в краеведческую роботу отечественных ДУЗ. Кроме теоретического обоснования автор знакомит с программой формирования у старших дошкольников ценностного отношения к родному краю в условиях ДУЗ гуцульского этнорегиона.

Ключевые слова: *краеведческая работа, старшие дошкольники, родной край, гуцульская этнокультура, этнокультурные ценности.*

Violetta Lappo

Integration of ethnic cultural values to the preschool institutions (for example hutsul ethnic region)

Article research of formation in the senior children of preschool age of the value-oriented attitude to native land. It has been well-grounded in theory and program of the formation of value-oriented attitude to native land in conditions of children's educational institutions of Hutsul ethnic region.

Key words: *senior children of preschool, native land, hutsul ethnic culture, ethnic culture values, ethnic culture ways.*